

Keszeg Vilmos: *Aranyosvidék*

Lapunkban számos alkalommal írtunk oktatásunk tantervi, tankönyves jelenének hiányosságairól. Most egy olyan kezdeményezést szeretnénk bemutatni, amelyet nem a tanügyi főhatóság illetékesei „rendeltek meg”, ám ennek ellenére – vagy éppen ezért? – nagyon szükséges, gyermekeink számára fontos témakörben – helyismereti tankönyvként – próbál mintát szolgáltatni.

Juhász Ferenc *Mit tehet a költő?* című könyvében (Budapest, 1967, Szépirodalmi Könyvkiadó) egy francia írónak a hazáról mondott szavaival kapcsolatban írja:

„... a haza a gyermekkor, tehát az a táj, környezet, amelyben az ember felnőtt, s azok az emberek, akik között felnőttünk. Ez igaz is, meg nem is. Igaz, mert minden ember feledhetetlenül beleszövődik gyermekkorával környezetébe, mint egy fa óriás gyökér-koronájával a földbe. Ti is, én is, mindenki! És ez az állítás mégsem teljesen igaz, hiszen a haza több ennél! Minden együtt! A haza: a nép múltja, történelme, a haza az a nyelv, amelyen beszélünk, s melyet kötelességünk ápolni, haza az a sok temető, amelyben apáink, nagyapáink, nagyanyáink fekszenek, a haza az a sok-évszázados törekvés, küzdelem, amelyik évszázadokon át fönntartotta népünket, a haza az a kimondhatatlanul sok szorgalom, amelyik földjeinket fölszántotta és bevetette, városainkat és falvainkat újra és újra fölépítette, a haza: csodálatos népdalaink és nép-meséink sokasága, a haza: álmodozásunk rejtelve, szellemi kultúránk hatalmas kristálypalotája, amely épül már több-ezer éve, s amelyre új és új tornyokat is építenek tudósaink, íróink, művészeink. Látjátok, folytathatnám napokig: mert a haza minden körülöttünk és bennünk, s mi is a haza részei vagyunk, ti is, én is, mint egy test sejtjei, s külön-külön szolgáljuk az egészet, és halálunkkal új sejtek vesznek át a munkát.”

Lehet-e tanítani erről a Juhász Ferenc által megfogalmazott hazáról? Talán erre a kérdésre keres választ Keszeg Vilmos tanár úr készülődésében levő *Aranyosvidék* című helyismereti tankönyvében.

A könyv bemutatását a szerzőre bízuk: közreadjuk a könyv tartalmi ismertetőjét, az ajánlását és az *Aranyosvidék* oktatásával foglalkozó fejezetet.

Keszeg Vilmos: *Aranyosvidék*

I. fejezet. *Aranyosvidék*

Aranyosvidék összetétele – Aranyosvidék fekvése – Aranyosvidék lakói
– Aranyosvidék a sajtóban – Aranyosvidék természeti környezete – Növényvilág – Környezetvédelem

II. fejezet. *Életforma*

Az életkörülmények változása – Anekdoták – Gazdálkodás: földművelés, állattartás, ipar

III. fejezet

Oktatás – Egyházi élet – Szociális élet – Közművelődés – Irodalmi élet – Írók, művészek, tudósok Tordán és környékén – Aranyosszék és az utazók

IV. fejezet

Hogy beszélnek Aranyosvidéken? – Milyen volt az aranyosvidéki viselet?
– Milyen volt az aranyosvidéki lakóház? – Aranyosszéki szokások – Népdalok – Népmesék, igaz történetek – Találósok és beugratók – Proverbiumok

Ajánlás

E tankönyv Torda város környékéről, Aranyosvidékről kíván ismereteket nyújtani. Elsősorban azokhoz a fiatalokhoz szól, akik ezen a tájon születtek, s a táj múltjáról, lakóiról, hagyományairól többet szeretnének megtudni. Erre a tudásra né-hány évtizede fokozódó mértékben szükség van. Jó ideje már annak, hogy a planétánk egyre kevesebb titkot tartogat, képek, dokumentumfilmek, utazási beszámolók formájában a legtávolabbi vidékek is megismerhetők. Az újságot, a tévéadásokat rend-szeresen követő ember naponta tájékozódik arról, ami a nagyvilágban történik. Mi most arra a világra szeretnénk ráirányítani a figyelmet, ami születéstől körülvesz

bennünket, s ahol életünk nagy része eltelik. Ennek a világnak, környezetnek az ismerete legalább annyira fontos, mint a nagyvilágé.

Ezeknek az ismereteknek egyik részét a tankönyv tartalmazza. Másik részét a tankönyv olvasója kell hogy megkeresse, felfedezze. Ezek az ismeretek a helyi, a családi emlékezetben lappanganak. Csak akkor válnak láthatókká, amikor szükség van rájuk. A tankönyvben szereplő kérdések és feladatok azt teszik szükségessé, hogy az Olvasó maga is kutatóvá váljon, feltárja és megörökítse ezt a lappangva létező tudást.

E tankönyv szól mindazokhoz is, akiknek mindeddig csupán szórványos ismereteik voltak e kistájról, s mindennapi életük sem e vidékhez kapcsolódik.

Reméljük, a tankönyvben található ismeretek, szemelvények minden Olvasó számára élményt nyújtanak.

Az oktatás

Az oktatás története – Oktatási intézmények Tordán – Iskolák Aranyosszéken

Az iskolai oktatásnak is megvan a története.

Az erdélyi oktatást a XVI. századtól az egyház irányította. A felekezeti oktatás vallásos szellemben történt, s az egyház által alkalmazott kántortanítók végezték. Ezt az oktatási rendszert 1777-ben Mária Terézia, 1781-ben II. József, 1806-ban pedig I. Ferenc módosította. Az 1849-es tanügyi törvény négy elemi, négy algimnáziumi és négy főgimnáziumi tanévet írt elő. Ez a rendelkezés növelte a reáltárgyak szerepét, bevezette a szaktanári rendszert, valamint minden nemzetiség anyanyelvének oktatását. Egy 1908-ban hozott törvény az állami elemi népiskolákban ingyenessé tette az oktatást. A felekezeti iskolákban e rendelkezés 1910-től lépett érvénybe. Az első világ-háború után bevezetik a román nyelv, illetve Románia földrajzának és történetének oktatását. Az egységes állami iskolahálózat megszervezésére az 1948-as tanügyi reform során került sor, amely az oktatást leválasztotta az egyháztól. 1964-ben kötelezővé vált a nyolcosztályos oktatás, amit négyéves (reál vagy humán) középiskolai oktatás követett. 1975-től a tíz osztály elvégzése vált kötelezővé. Ettől az évtől kezdődően megnőtt a középiskolai szakoktatás profiljainak száma (ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi, közgazdasági, egészségügyi, pedagógiai, művészeti). Az 1850-es évektől kezdődően az iskolákat *gimnáziumnak*, a protestáns tanintézeteket *kollégiumnak* nevezték. Az I. világháborút követően az intézetek hivatalos román neve *liceum* lett, magyarul azonban továbbra is a gimnázium megjelölést használták. 1952-től az érettségit nyújtó tanintézeteket *középközpontoknak*, 1965-től újra liceumnak nevezik.

A tordai magyar nyelvű oktatás kezdete a távoli múlt homályába vész. Bár iskolák a XVI. század előtt is működtek, írásos dokumentumok csupán az 1550-es évekből állnak rendelkezésünkre. A város iskolájában taníthatott az a névtelen költő, aki 1544-ben a reformáció korának legszebb egyházi énekét írta. Ugyanebben az időben külföldi egyetemeken több Tordai nevű hallgatót tartanak számon, akik minden bizonnyal Tordán indultak el a tudásszerzés útján.

Alább – a városban élt Imreh Lajos magyartanár kutatásai alapján – a tordai iskolákat soroljuk fel.

Az 1557–1918 közötti időszakban működött oktatási intézmények. Az unitárius iskola a Rákos-patak partján épült, s 1589-ben egészült ki négyosztályos algimnáziummal. Évszázadokon keresztül az egyedüli magas fokú iskola volt a városban és a környéken. Az iskolát az osztrák katonák kétszer égették fel. Az unitárius templom melletti iskolaépület 1860–1870 között épült. 1907-ben az unitárius egyház szerződés alapján az állam gondviselésébe engedte át az iskolát. Az iskola ekkor főgimnáziummá alakult át, s átköltözött a mai Rațiu utcai új épületbe (ma a Mihai Viteazul Kollégium). 1918–1945 között az iskola Ferdinánd király nevét viselte.

Az unitárius kollégium a kezdetektől bentlakással is rendelkezett, hogy a távolról érkező fiúkat is fogadni tudja. A bentlakás szervezte meg a szegény sorsú tanulók megsegítését. 1806-ig a bentlakó diákoknak az unitárius családok főztek felváltva, az utcák, utcán belül a házak sorrendjében. Viszonzásképpen a diákok névnapokon, lakodalmakon, keresztelőkön és ünnepnapokon kötelesek voltak felköszönteni a családokat. Az 1800-as években a bentlakó diákok fogadott kosztot éltek, vagy magántanítványaik családjában étkeztek. A közeli falvakból származó bentlakó tanulóknak naponta vagy hetente hazulról hoztak élelmet. Az 1890-es években 40 áldozatkész család 15 szegény sorsú tanulóknak felváltva főzött ebédet. Az 1899/1900-as tanévben életbe lépett a Berde-cipó alapítvány, amely gondoskodott a tanulók kenyérrel való ellátásáról. Az unitárius gimnázium tanulóinak más kereseti forrásuk is volt. Karácsony estéjén csoportosan, verssel és énekkel köszöntötték fel a város családjait, amiért pénzzadományt kaptak. Sátoros ünnepeken, úrvacsoraosztás után egy-egy diák a templom ajtajában gyűjtötte össze a város lakóinak pénzzadományát a tanulók számára. A hatóságok a megsegélyezés e formáját 1857-ben tiltották be. 1890-ig minden gyerek köteles volt magántanítóhoz járni. A magántanítók a felsőbb osztályos tanulók voltak. Munkájukért kosztot vagy pénzt kaptak a gyermek család-jától. A legációba járás Erdélyben Nagyenyeden, az 1671-es őséves évben jelent meg és terjedt el. A szegénységgel küszködő diákok a vidéki egyházakhoz mentek ki az is-

tentiszteleti szertartáson való segédkezés céljából, amiért a gyülekezettől adományokat kaptak. A tordai főhatóság 1883-ban a megsegítésnek ezt a formáját is betiltotta.

A katolikus elemi fiúiskola a katolikus parókia udvarán 1722–1948 között működött. A régi papilak épületében egy tanítónő vezetésével 1859–1948 között katolikus leányiskola is állt. Az újtordai állami elemi fiú- és leányiskola 1878–1945 között magyar tannyelvű osztállyal működött. 1918 után román tannyelvű osztállyal egészült ki, 1945 után pedig – megszűnéséig – csupán román tagozattal rendelkezett. (Az épület az újtordai parkkal szemben található. Utólag élelmiszeripari üzemmé alakították át.) Az ótordai állami polgári leányiskola 1878–1918 között magyar tannyelvű osztályokkal működött a Rațiu utca 53-as szám alatt. Az ótordai református elemi iskola a fejedelmi ház udvarán jött létre a fejedelmi istállóépület átalakításával. Létezéséről 1885-ből van adat. Ebben az épületben ma is zajlik magyar nyelvű oktatás. A hatosztályos ótordai református leányiskola épületét a főtéri református templom udvarának a főtér felőli oldalán emelték 1859-ben. Az iskola 1919-ig működött. Az állami polgári fiúiskola meglétéről 1909-től van adat. (A mai Avram Iancu utca 12. szám alatt.) A városban magyar nyelvű kisdédóvó Ótordában 1878-tól működött, Újtordában pedig 1882-től.

Olvasmány. 1885-ben Szabó József földbirtokos gazdasági iskola létesítésére hagyta vagyonát. Az iskola 1906-ban kezdte meg működését, mezőgazdasági, tejjgazdasági, gyümölcs-termesztési, szőlőművelési, állattenyésztési szakokkal. 1910. október 10-én avatták fel az iskola új bentlakását és új épületét. A tanári lakások már korábban használatban voltak. Ezen a napon le-leplezték Abt Sándornak az iskola előtt elhelyezett, szántó székegy ifjút ábrázoló szobrát.

1864-től a nyári vizsgák alkalmával az újtordai református iskola legjobb tanulói között nagyságos Publ Ignácné Margittai Karolina jutalomdíjakat oszt szét. Az adomány 1870-től a Margittai-ösztöndj nevet veszi fel. A tanulók mecénásának 1882-ben bekövetkezett halála után férje, 1888-tól unokahúga folyósítja a támogatást. 1874-től ugyanezen iskola tanulóinak és tanító-inak folyósítani kezdi az id. Szász József végrendeletében a „nevelésügy buzdítására” kiutalt összeget. (Uj Thordai ev.ref. anyaszentegyház részére tett Kegyeletes Adományok Emlék Könyve. 1842–. 23. lap.)

B. Bánffy Miklós neje Gr. Bethlen Katalin „erősen ohajtaná, ha Uj Tordába létre-hozhatnék, mire egyszersmind segédkezét ajánlja”. (Az újtordai nemes Ev. Ref. Szentegyház Jegyzőkönyve. 1844–1954. 1845. október 5.)

Erdélynek Romániához való csatolása változásokat okozott a város oktatási életében.

Az unitárius kollégium Rákospatak melletti épülete 8 osztállyal 1923-ig állt fenn. (1918–1948 között unitárius elemi képzés nem történt.) A református elemi iskola 4 osztállyal 1924-ig volt meg, az ótordai református templom toronyszobájában. A templom udvarán lévő református polgári leányiskola az 1927/28-as tanév végétével szűnt meg. A református elemi iskola 7 osztállyal működött a Rațiu utcai piros épületben, 1948-ig. Ugyanitt egységes (fiúk és lányok számára) magyar nyelvű gimnázium is volt. A korábban felépült római katolikus elemi iskola (a főtéri katolikus templom bejáratával szembeni óvoda épülete) 1918–1948 között tovább működött.

Az 1948-as tanügyi reform újabb változásokat hozott a tordai magyar nyelvű oktatásban. A Rațiu utcai piros épületben 1948–1958 között az 5-ös számú leányiskola I–VII. osztálya tanult. 1955–1959 között a képzés a VIII–XI. osztállyal egészült ki, és az iskola a magyar tannyelvű 3-as számú középiskolává alakult át. 1959-ben ez az iskola a Mihai Viteazul Középiskolával egyesült, s annak épületébe költözött át. 1948–1962 között a Rákospatak partján található unitárius iskolában a 4-es számú fiúiskola működött, I–VII. osztályú magyar tannyelvű osztályokkal. 1956–1957 között vegyes (fiú- és leány-) iskolává alakult át, 1960-ban pedig hozzácsatolták a piros iskolában működő 5-ös számú vegyes elemi iskolát is. Ez az összevont iskola 1962-ben egyesült a fejedelmi ház melletti román tannyelvű iskolával. (Ma a T. Murășanu iskola elemi tagozata.) Az újtordai Velicicov utcában 1945-ben létesült az I–IV. osztállyal rendelkező magyar tannyelvű elemi iskola. Ezt 1957-ben átköltöztették az Andrei Murășanu utcába. (A kórházzal szembeni körorvosi rendelő udvarán.) 1960-ig működött az épületben, amikor is az újtordai Barițiu utcai I–VIII. osztályos vegyes tannyelvű, 5-ös számú iskolába építették be. Ebből az iskolából a magyar nyelvű képzés 1984-ben a keresztesi (3-as Mico) 8-as számú (ma Andrei Murășanu) általános iskolába költözött.

A Vegyi Üzemek védnöksége alatt 1948–1955 között a mai Gyerekklub épületében (Rațiu utca 23. szám.) alapvegyészeti technikum működött, román és magyar osztályokkal. 1948-ban alakult a Középfokú Üvegipari és Finomkerámiai Technikum, amelynek magyar tannyelvű osztályai 1948–1950 között az Avram Iancu 12. szám alatti, 1950–1955 között pedig a Velicicov utcai épületben voltak elhelyezve. Ez a szakképzés az újtordai 3-as számú Ipari (Vegyi) Líceumban folytatódott. 1977–1988 között három magyar tannyelvű osztály érettségizett itt.

A Mezőgazdasági Líceumban 1983–1985 között két magyar tannyelvű osztály szerzett érettségi diplomát.

Az unitárius egyház a XVI–XVII. század során 12 alsó fokú iskolát tartott fenn Erdélyben. Ezek közül a leghíresebb a torockói iskola volt, pap-tanárral és tanítóval. A fiúiskola mellett 50–60 fős leányiskola is működött.

A torockói oktatás kezdetét nem ismerjük. Az első adatok a 16. századból állnak rendelkezésünkre. Csanádi Pál a kolozsvári kollégium elvégzése után, 1595–1597 között volt az iskola igazgatója. Ebben az időben az iskola hemzsegett a sok tanulótól. Csanádi később a kolozsvári kollégium igazgatója, majd püspök lett. 1669–1671 között Felvinczi György, a későbbi császári fordító, majd színigazgató, 1756–1760 között Uzoni Fosztó István történétíró, unitárius egyháztörténész, 1781–1787 között Szabó Sámuel, 1789–1799 között Brassai Sámuel (a polihistor

édesapja) tanított Torockón. A helybéli iskolát országos hírnevűvé, mintaiskolává Sebes Pál tette, aki 1812–1844 között volt az iskola rektora. Tanítói pályája idején 801 tanulót oktatott. Tanulni vágyók érkeztek ide Aranyosszékről, a Székelyföldről, Abrud-bányáról és környékéről. Az iskolában latin nyelven folyt az oktatás. Az unitáriusok 1841-ben Korondon tartott zsinatja rendelte el az oktatás magyar nyelvűvé tételét. Ebben az iskolában kezdte tanulmányait a folklórgyűjtő Kriza János, a polihisztor Brassai Sámuel és a felvilágosult román politikus, George Barițiu is. Az iskola igyekezett a környező mőcvidék román ajkú gyermekeit is taníttatni: „*a közvetlen szomszédos román népességnek is módot nyújtson arra, hogy gyermekeit ottan magyarul taníttassa*”. 1887-es feljegyzés szerint „*a román polgártársaink az iskolát régebbi idő óta nagyon használják, a múlt tanévben 22 román fiú- és leány növendék tanult az iskolában, a most megkezdődött tanévben hasonlóan sok román nemzetiségű növendék van felvéve*”. Torockón is szokásban volt a tanulók megsegítése. Az alumnus diákok száma 12–16 között változott, a délutáni templomozás után kántálni indultak a jószívű torockói családokhoz, akik kenyérral és szalonnával jutalmazták meg az énekeseket. 1876-tól a kántálás helyébe az alapítványi pénzből történő cipóadást léptették. Az unitárius iskola az 1876/77-es tanévtől községi iskolává vált. A község 1881-ben új iskolát épített, amely 1955-ben további két tanteremmel bővült.

Magasabb szintű képzést a székelykeresztúri és a tordai gimnázium nyújtott. Az egerbegyi „tanodát” Sükösd Gábor alapította 1813-ban. Orbán Balázs örökölte meg Csíki György várfalvi iskolamester emlékét, aki az 1850-es években „*jelen, önmagát megkedvelető tanmódja mellett a taníttatástól addig idegenkedett szülőket is meg tudta nyerni a nevelésügynek, s oda hatott, hogy gyermekeiket nem csak a falusi iskolába, hanem a tehetségesebbeket a felsőbb tanodákba is elküldjék. Így történt, hogy rövid időn a tordai és kolozsvári collegiumban a várfalvi ifjak nagy számban voltak képviselve*.” Népszerűségét látva a tanítómestert Kolozs-várra hívták, ahol feleségével a leányiskolát olyan eredménnyel vezette, hogy a tanoncok száma hirtelen megkétszereződött.

Tordán a román nyelvű oktatás kezdetei Ferenc József rendelkezéséhez kötődnek (1785). Aranyosgyéresen az 1879-es évben nyílik meg az első román tannyelvű iskola.

Feladatok

1. Készítsetek 3-4 oldalas dolgozatot iskolatokról. Térjete ki az oktatás történetére, az iskolaépület történetére, az osztályok számának alakulására, az oktatási nyelvre, az iskola felszereltségére (könyvtár, laboratóriumok, bútorzat, számítógép), nevéssé vált végzettjeire, a tanári kar összetételére, a tanítók, tanárok emlékének ápolására. A dolgozat elkészítéséhez kérjete segítséget szüleitektől és a településen lakó értelmiségiektől.

2. *A régi iskola* témával készítsetek interjút szüleitekkel, nagyszüleitekkel. Beszélgetsetek el a hajdani iskolai viszonyokról, a régi tanítók és tanárok jutalmazási és büntetési szokásairól, az iskola által szervezett rendezvényekről (kirándulások, a temető tisztítása, emlékművek gondozása, előadások, gyűjtési akciók), a tantárgyakról, a tankönyvekről, a vizsgákról, a jegyekről. A családi irattárban keressete régi iskolai dokumentumokat (értésítő, tankönyvek, jegyzetfüzetek). A legértékesebbekből rendezsetek iskolatörténeti kiállítást.

Olvasmány

1809-ben a tanulók viselkedése miatt vád érte a tordai unitárius gimnázium rectorát, személy szerint „Nemes Ó Torda Várossában lévő Unitarium Nemes Gymnasiumának Rector Professora Tiszteletes Barabás Dávid Ur”-at. A tanúk kihallgatási jegyzőkönyvéből másoltuk ki az alábbi vallomást. Olvassátok el a 47 esz-tendős Szóts Sámuel védőbeszédét.

„*Tiszteletes Professzor Barabás Dávid urat igen is jól esmérem, a Kinek igazgatása alatt lévő Gymnasiumban Nékem is két Fiam tanultanak, voltam közönséges Examennyeken, a’ mikoris mebettem, és az ott lévő Tanítás módját ollyannak lenni tapasztaltam, a’ mellyel tökéletesen meg lehet elégedni, azt pedig bámulással tapasztaltam, hogy az Exponens Tiszteletes Professzor Úr mely nagy szorgalmatossággal neveli a keze alatt lévő Ifjúságot...*”

(Az Unitárius Egyház Levéltára, Kolozsvár. B regiszter, XLIX. iratcsomó, 25.)

Olvasmány

1781-ben készült el a torockói iskola rendszabályzata, *Az Unitaria Torockói Oskola Canonja, vagy a tanulók iránt szabott rendek, amelyek megtartására, akár az idegen, akár városiak legyének, szorosán kötelezetenek*. E szabályzat kivonatát közöljük az alábbiakban.

Évente 12 olyan szerény anyagi helyzettel rendelkező tanulót fogadott az iskola a környékbeli településekről, akiket kenyérral és egyéb jótéteménnyel az eklézsia tartott el. Az *alumnus* diákok minden nap a délutáni istentisztelet után indultak el kántálni. Kötelező módon minden házhoz elmentek. A látogatás fejében kenyeret, esetleg egyéb élelmet (szalonna) kaptak. A diákok ilyen formában való támogatása 1876-ban szűnt meg. Ezek az *extránéus* tanulók az istentisztelet idején a cinterem ajtajában álltak, „hogy oktalan állatok a templomba be ne menjenek”. Közülük négyen szüniidő idején is a városban maradtak, hogy templomozás és temetés idején jelen legyének. A tanulónak

tartózkodniuk kellett a megbotránkozató cselekedetektől. A tanulóknak tisztáknak kellett lenniük, könyveiket, írószereiket, ruhájukat tisztán kellett tartaniuk. A tanulóknak nem volt szabad csúfolnia tanítóját, sem panaszkodni ellene. A tanulók sem szóval, sem tettel nem volt szabad egymást ingerelniük. Aki társát góbénak, gémnak, hazugnak, tolvajnak nevezte, vagy pedig léha szerelmi nótákat énekelt, láncra kellett verni és tömlöcbe zárni. A tolvajt megvesszőzték és elcsapták, a pipázókat kizárták az iskolából. Tilos volt kocsmába járni. Az utcán a járókelőket „kalappal köszönteni kötelesek”. Az utcán illetlenséget elkövetni nem volt szabad. „Levett kalappal lépjenek be a szülői házba, s otthon is magukat szépen, engedelmesen viseljék.” Tilos volt másokat szidalmazni, becsmérelni, az Úr nevét hiába felvenni, bárki nevét az osztály falára vagy bárhova csúfosan felírni. Az iskolában tiltott volt a „lármás beszéd, az alkalmatlan csevegés, a hahotáló kacagás, szitkozódás, trágár, buja, feslett és léha beszéd”. A tanulók az esti, a vasárnapi és az ünnepnapon istentiszteletre énekszóval vonultak. Az iskolai szabályzat szófogadatlanság, kihágás, csend- és rendháborítás esetén ajánlotta, alkalmazta és szabályozta a testi fenyítést (korbácsütés, láncra veretés, betömlöctetés). (Forrás: Szentmártoni Kálmán: Adatok a torockói iskola történetéhez. In Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik év-fordulójára. Bukarest, 1957. 577–586.)

Olvasmány

Az oktatásnak az állami igazgatás alá kerülése előtt az iskolák fenntartásáról, támogatásáról, a diákok megélhetőségéről az egyház, a tehetős patrónusok gondoskodtak. A kolozsvári Unitárius levéltár iratai között található az a Csegezenben, 1768. március 23-án íródott végrendelet, amelyben „üdöss Tar Mihály úr... beteges állapotában ugyan de ép és jozan csendes elmével maga előre elszánt jo akarattjából nem kényszerítetvén senkitől is” az alábbi módon rendelkezett. Olvassátok el a végrendelet részletét. A halálra készülődő ember kiket tart támogatásra méltónak?

„Minthogy ő Sz. Felségének eleitől fogva hozzáam és Házamhoz való kegyelmes gondgja viselését ismértem 's tapasztaltam azért kedves Feleségem Pálffy Katával edgyütt való beszélgetésünk szerént 's egymással ez iránt való meg egyezett akarattunkból leg elsőben is A' Kolozsvári Unitária Schola számára hagyunk 100~Száz M. Forintokat,

Az Ó Tordai Unitaria Schola számára 50~Ötven M Forintokat, úgy hogy azon pénzeket jo helyre profundo ki adván azoké legális intesséből pro Cento minden esztendőbe a Kolozsvári Scholába tanuló hat ollyas Togás Szegény Legény Deákokké az kik nagyobb Szükségbe vadnak és inkább meg érdemlik a jo téteményt magok joindulattjokkal és jora való ügyekezettekkel hat~6 forintokat /kapjanak/. Az Ó Tordai Scholába pedig három hasonló jo Ifjakké/nak/ 3~három forintokat minden kedvezés nélkül a Pralatusoké kiösszanak de a Capitalis mindenkor profundo meg maradgjon.”

(Az Unitárius Egyház Levéltára. Kolozsvár. Bregiszter, XLVIII. iratcsomó)

Feladat

Boross Elek tordai újságíró 1938-ban közölte az osztálytársi találkozóra írott alábbi verset. Foglaljátok össze az iskolával és a hajdani diáktársakkal kapcsolatos gondolatokat.

Az iskola

Boross Elek

„Ballag már a vén diák... tovább”...
De távoztában vissza-visszanéz,
Könnyes szemekkel és fájó szívvel,
Mert az elválás fájdalmas, nehéz.
Csordultig szíve édes emlékekkel,
Miket a lélek nem feled soha,
Egy életen át szent meleget ad,
Ez az oltártűz: a vén iskola...
Búcsúzunk tőle s megtérünk hozzá,
Lelkünk imával, fohással tele,
Édes jó Anyánk: drága iskolánk,
El-eldédelget szíve melege...
Ápolt, ringatott karjai között,
Amíg kiforrott szüretünk bora,
Lelkünk kertjének gondos kertésze,
Áldott őrzője volt az iskola.

Oh, hogy dobogott parányi szívünk,
Mikor beléptünk kitért kapuján

Akkor, legelőbb... kézen vezetve...
Majd önállóan egyedül csupán,
Szeptember meleg sugár-özöne:
Égi szeretet szent arany-pora
Hínté be arcát, amint fogadott
A kitárt karú öreg iskola.

Az élet-harcnak kis katonái:
Az Ábécések s palatáblások
Rohamsisakos hőssökké lettek:
Jöttek a próbák, huszár-vágások...
Az ismeretek pazar mezején
Jött a tusáknak szép szelíd kora:
Vértelen verseny babér-kertje lett
A lélek szárnyát bontó iskola...

Aztán... egyszer volt... bizony, igaz volt
Az a megrázó nagy, komoly mese:
Dallal búcsúzott az ifjú sereg:
Szép diák-évek sok szerelmese.
Kitárt kapukon kirepült a raj.
Szerte sodorta gondok nagy tora,
De a szívekben élt egy ideál,
Egy szent talizmán: a vén iskola.

Csodás, szép korszak! Szent mesevilág!
Illetődötten idéz a lelkünk:
Az iskolának falai között
Gondos szülőt és jó testvért nyertünk.
A tanító: az örök robotos.
Az éber őr, ki nem lankadt soha,
Jó szülőnk volt Ő s pajtásainkban
Testvéreket adott az iskola.
A vén diák: e család hű fia
Idők múltán is vissza-visszatér...
A verseny díja sok küzdés után
Már csak egy száraz darabka kenyér...
De deres fejfel törpe padokba
Beülünk szépen s emlékek bora
Mámorosítja lelkünk álmait:
Keblére zár újból az iskola.

Keblére zár mint Édes Anyánk,
Megsimogatja lázas homlokunk,
Kisüt a nap a gond-felhők közül,
Könnyes szemekkel kezét csókolunk...
A régi hárfán felsír, felkacag
Édes-bús diáknóták dús sora,
S a múlt arany varázs-serlegéből
Emlék-nektárt kínál az iskola...

De míg ábrándok szellő-szárnyain
Emlék-mezőkön elbarangolunk,
Kérdi az Élet: hű-e a szívünk?
A jövődőért vajon áldozunk?
Vén diák-szívek, dobbantok-e hát,
Ha jó Anyátok sorsa mostoha?
Életerejét ápoljátok-e?

Halljátok-e: kérdez az iskola?!

Kicsinyek, ifjak szent templomában
Az Úr igéje zendül s kötelez:
Áldozni hittel és szeretettel,
Az iskolát segíteni jöjjetek!
Fel a szívekkell! Az Édes Anya
Szíve bánatos ne legyen soha!
Diákok! Lányok, fiúk! Halálig
Hűek legyetek! – Hív az iskola!...
(Unitárius Közlöny. XLVIII. 1938/7. sz. 145.)

Feladat

Fodor József 1898-ben született Nagyilondán, 1973-ban hunyt el Budapesten. Kossuth-díjas költő és műfordító. Tordán érettségizett. Alábbi verse középiskolás éveire kapcsolódik. Figyeljétek meg, a költői eszközök segítségével hogyan állít emléket a városnak. Mi az, amit a városból emlékként magával vitt a költő? Próbáljátok ki-következtetni, életének melyik szakaszában írta a verset.

A tordai diák

Fodor József

Oh, gyümölcsök szaka, átitatott
Tér és bódék s levegő, mely nehéz
Az ért szagtól: hogy iszom illatod,
Mit belehelni is dús szenvedés!
Hogy int fel, lám, egy említés csupán –
S a vén várost hozza lágy képzelet,
Gyermekkoromból, éh-sovár szakán,
S tudóm dagad s ragad a lehelet.

Oh, Torda! Városom, még nem feledt,
Régi szagok, száz íztől zaklatott
Hő lég, dúlt-dongó láz, önkívület,
Részeg diák, szívtam az illatot.
Szegényen, kincsem a jókedv, mi más,
Ódöngtem, dús nyugtalanság-zilált,
Mint méz-mámorban dúskáló darázs
Él félőrijongve víg-közel-halált.

Oh dinnyék, körték, muskotály-arany
Szilvák, duzzadt szőlők bő garmada,
Csorduló íny! Hány év és év suhan,
S még oly inger van, rég-látott, oda.
Boldog zavar bennem, hogy átseper
– Már szinte nyögök – a vén szag-vihar,
Terek, bódék régi ízeivel:
Tág orral szívom, mint tölt, felkavar.

Oh, városom, oh, régi iskola,
S egy ősz, boldog-boldogtalan korom,
Lázás, zűrös, füllt napok illata,
Oh futó perc, emlék és alkalom.
Hogy felzaklat egy név, egy villanás!
A vén gyereknek, lám, csak ennyi kell,
Hogy visszajöjjön ama szag-varázs
S ért ősz, tündöklő gyümölcseivel!